Angela SAVIN
Institutul de Filologie al AŞM
(Chişinău)

SCHIMBAREA SENSULUI UNOR COMPONENTE ÎN URMA INFLUENȚEI SINTACTICE

Meaning modification of some components as a result of the syntactic influence

Abstract. Meaning modification of some components of stable polylexical units (SPU) is due to semantic, syntactic and phonetic influence. This study investigates the influence of **syntactic links** that changes some meanings of the UPS components. Syntactic influence is made topical by: contagion (influence of syntactic relations) and by ellipse (loss of these relations).

Referring to the phenomenon of compression of the expression plan, we affirm that the denomination units occur in the syntagmatic plan of the language. Often in the „logical sentence", the sign has an „analytic character", which can be transformed into an attributive phrase which, finally, obtains only one word. Denominative syntaxes are dynamic lexical units. The derivative does not result only from attachment of the affix to the radical, but is often the result of a judgment or of a combination of words.

The ellipse is very important for the UPS formation. In ethical plan, elliptical UPS are formed by eliminating lexical components from stable word combinations. Consequently, their structure is simplified. The words that are both in preposition and in postposition can be eliminated.

Keywords: stable polylexical unit, contagion, ellipse, syntactic influence.

Contagiunea (Influența legăturilor sintactice)

Contagiunea (influența legăturilor sintactice) este comprimarea planului expresiei.

Dacă cuvântul îşi creează un context fix, el încetează să funcționeze în alte contexte. Astfel verbul *a prăvi* din sl. *правити* („a îndrepta") îşi va crea un context fix: *a prăvi ochii spre...* „a îndrepta ochii spre...". În alte contexte *a prăvi* nu se va întrebuința. În aceste condiții în *a prăvi ochii spre...*, cuvântul *ochii v*a influența cuvântul *a prăvi*, astfel încât *a prăvi* va căpăta sensul „a vedea activ", „a privi". În graiuri avem şi forma populară, dialectală *a prăji.* Cu alte cuvinte *a prăvi ochii spre... > a prăvi > a privi.* În unitate polilexicală stabilă (UPS): *a privi cu coada ochiului (pe cineva)* – „a se uita pe furiş (la cineva)". *A privi cu ochi buni* (*pe cineva*) – „a avea o părere bună (despre cineva)". *A nu privi cu ochi buni* – „a dezaproba". *A privi sub toate aspectele* (*situații, lucruri, acțiuni* etc.) – „a interpreta într-un anumit fel". *Te priveşte doar pe dumneata* – „a avea în vedere; a interesa". *În ceea ce priveşte / cât priveşte* – „în privința; referitor la".

BDD-A26965 © 2017 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:23 UTC)

În lat. *conducere* semnifica „a lua în chirie”. Benveniste susține: lat. *conducere mercede* – însemna „a conduce oameni angajați cu plată”, de aici *a lua cu plată* sau *chirie / a da în chirie > a închiria.* Sau alt exemplu: latinescul *locare* se transformă în *locare in matrimonium* – „a plasa în căsătorie”: A se confrunta cu românescul: *a da în căsătorie* ca şi *a da în chirie* – şi, respectiv, *a căsători* şi *a închiria.*

În următoarele două cazuri vom analiza fenomenul contagiunii în direcția de la UPS la corelatul lor monolexical.

A vremui. În limba literară verbul *a vremui* înseamnă „a se face vreme rea”. În Basarabia însă, cel puțin pe alocuri (în nord, zona Bălți, Edineț – *nota n.*), *a se vremui* are o accepție contrară celei din limba literară – „a se face vreme bună”. La Scriban găsim o atestare similară în sl.: *vremeni se,* „e vreme frumoasă” (apud 4).

În cazul dat UPS, prin contaminare, a căpătat un echivalent monolexical *a vremui*. Chestiunea e că motivantul verbului *a vremui* nu e pur şi simplu *vreme*, ci *vreme bună* sau *vreme rea*. Dar adjectivele *bună* şi *rea* nu sunt reținute formal de derivat; de unde şi sensurile opuse ale verbului acesta. În cazul dat, odată ce corelatul monosemantic *a vremui* este enantiosemic, doar UPS care sunt corelatele acestui verb sunt în stare să redea explicit semnificația pe care vorbitorul o transmite, să elimine ambiguitatea inclusă în structura semică a verbului corelat. Din această cauză limba păstrează UPS, aceste formațiuni mult mai masive decât corelatul lor monolexical, fiindcă ele nu dublează verbul; ele demarchează cele două sensuri enantiosemice din conținutul semantic al verbului, utilizându-le separat. Conf. *a vremui*: *a se face vreme bună – a se face vreme rea.*

Obraznic, adj. (adesea substantivat). În limba literară acest cuvânt semnifică „om fără obraz”, „lipsit de respect, de ruşine; neruşinat, impertinent, insolent, arogant; (cu sens atenuat) neascultător, neastâmpărat”. (Scriban menționează proveniența din bg. *bez-obráznik,* adică „fără obraz”, contaminat de *omráznik,* om scârbos, *omráz,* gâlcevitor; rus. *bez-o-bráznyĭ,* necuviincĭos. V. omârzesc. Care n-are obraz, gros de obraz) (apud 4). Putem admite că în cazul dat motivemul e chiar sintagma indicată. La formarea derivatului monosemantic „om fără” nu va intra în planul expresiei sale, deşi planul conținutului menține întregul sens al sintagmei în discuție.

După cum s-a arătat în literatura asupra acestei probleme, în limba română, regional, *obraznic* înseamnă „sfios”, „cu ruşine”. În cazul acesta motivantul e numai substantivul *obraz* – „cu obraz”. Putem deci admite că în graiurile avute în vedere termenul *obraznic* atestă o semantică polarizantă. Iar UPS, care sunt corelatele lexemului *obraznic*, se păstrează în limbă, deşi sunt formațiuni mai masive decât sinonimul lor monolexical, fiindcă acesta din urmă nu este în stare să exprime explicit, fără echivoc, fiecare din cele două sensuri polarizante din structura sa semică. Aceasta o pot face doar UPS *a fi cu obraz – a fi fără obraz; a avea obraz – a nu avea obraz.*

A se desprimăvăra – a se împrimăvăra. UPS *a se face primăvară* a creat două verbe corelate *a se desprimăvăra – a se împrimăvăra.* Verbul *a se desprimăvăra* are acelaşi sens ca şi verbul *a se împrimăvăra*: „a veni primăvara, a se face primăvară”. Prefixul *des-* care anulează sensul bazei – cf. *a desprinde, a descâlci, a despotcovi* – în cazul dat are un sens neobişnuit ce nu cadrează cu sistemul, căci *des-* în *desprimăvăra* nu anulează primăvara. Dar deoarece UPS este mai explicită decât corelații săi, deşi are acelaşi sens, limba păstrează locuțiunea verbală.

BDD-A26965 © 2017 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:23 UTC)

Privind fenomenul comprimării planului expresiei, Vasile Pavel susține, pe drept, teza cunoscută că apariția unităților de denominație are loc în planul sintagmatic al limbii, deseori în cadrul „propoziției-judecată", semnul având un „caracter analitic", transformându-se apoi într-o sintagmă atributivă care, în cele din urmă, prin universalizare, dă naştere unui singur cuvânt: *o pasăre zburătoare > unele / toate păsările zburătoare > păsări zburătoare > zburătoarele* [1, p. 675]. Sintagmele denominative sunt unități lexicale dinamice. Derivatul nu rezultă doar din ataşarea afixului la radical, ci deseori reprezintă rezultatul unei judecăți sau al unei îmbinări de cuvinte. De ex., *persoană care citeşte > cititor, burete galben > gălbior, teară de potcovit > potcovitor, gealău de făcut carnizuri > carnizar, gealău pentru filoncă > filoncar, băț de pus oale > olar, stâlp de ulcioare > ulciorar, cuşcă pentru hulubi > hulubar / hulubarnic / hulugherniță / hulubniță / huluboaică, rât de fân, loc de fân, toloacă pentru fân > fânaț / fâneață* [1, p. 675].

Concluzii. 1. Privind fenomenul comprimării planului expresiei, afirmăm că apariția unităților de denominație are loc în planul sintagmatic al limbii, deseori în cadrul „propoziției-judecată", semnul având un „caracter analitic", transformându-se apoi într-o sintagmă atributivă care, în cele din urmă, dă naştere unui singur cuvânt.

2. Sintagmele denominative sunt unități lexicale dinamice. Derivatul nu rezultă doar din ataşarea afixului la radical, ci deseori reprezintă şi rezultatul unei judecăți sau al unei îmbinări de cuvinte.

Elipsa (Pierderea legăturilor sintactice)

O mare importanță în formarea UPS o are elipsa. Pentru UPS în limba română sau franceză, de exemplu, e caracteristică elipsa care apare în condiții concrete ale comunicării, în vorbire. În plan etic UPS eliptice se formează prin eliminarea componentelor lexicale din îmbinările stabile de cuvinte. În consecință, structura lor se simplifică**.** Eliminate pot fi cuvintele care se găsesc atât în prepoziție, cât şi în postpoziție.

În limba română sunt atestate cazuri ale fenomenului elipsei în structura sintagmatică a UPS, motivația fiind sau că UPS sunt de proporții – *Lasă-i în plata*, în loc de *Lasă-i în plata Domnului; Mănăstire într-un picior* în loc de *Mănăstire într-un picior, ghici, ciupercă, ce-i?* sau că intervine aspectul politic (în cazul dat al concepției ateiste de la guvernare) – *Frumusețea va salva lumea* în loc de *Frumusețea chipului lui Hristos va salva lumea* (F. Dostoievski); sau că intervine motivația superstiției (a nu pronunța numele interzis, pentru a nu atrage spiritul rău) – în franceză *Aller au Vauvert*, în loc de *aller au diable Vauvert* sau din alte motive. Comp.: *nici vorbă (să spun)!, nici gând (să spun)! − (aller dire cela) à d'autres!; a da pinteni (calului) − piquer des deux (éperons); ți-ai găsit (prostul) − (je ne suis) pas si bête (que vous pensez); na-ți-o bună (că ți-am dres-o)!* ş.a.

În graiurile daco-române derivarea morfematică este un procedeu activ. Există cuvinte, create prin elipsă de la îmbinări stabile de cuvinte, de ex., *tată bătrân > bătrânu* „bunel", *măr pădureț > pădureț, burete gălbior > gălbior* „specie de ciupercă de culoare galbenă" [2, p. 531-532].

BDD-A26965 © 2017 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:23 UTC)

Vasile Pavel vorbeşte despre un exemplu privind fenomenul luat în discuţie. Odată cu încetăţenirea noţiunii „aparat lansat cu ajutorul rachetelor pe orbita cosmică”, constructorii ruşi au realizat un act de lexicalizare a conceptului. În etapa incipientă termenul derivat, de expresie analitică, *искусственный спутник* are drept constituenţi baza onomasiologică (*спутник*) şi caracteristica onomasiologică (*искусственный*). În limba română lexicalizarea conceptului vizat a avut loc pe calea calcului lingvistic (*satelit artificial*). Apoi în limba rusă pe calea „transferului metaforic”, se încetăţeneşte „derivatul semantic” *sputnic* [89, p. 674], la fel ca şi în română *satelit.*

C. A. Allendorf [3, p. 127] vorbeşte despre fenomenul elipsei, aducând nişte exemple din franceză. Le prezentăm şi noi pentru comparaţie cu faptele din limbă română: *une ville capitale = capitale, le lait fromage = fromage, un papier journal = journal, un tabouret pliant = pliant, un papier reçu = reçu, un costume tailleur = tailleur, un bateau sous marin = sous marin.*

Concluzii:

1. Influenţa legăturilor sintactice duce la schimbarea sensului componentelor UPS.

2. Influenţa sintactică se actualizează prin:

2.1. contagiune (influenţa raporturilor sintactice) şi prin

2.2. elipsă (pierderea acestor raporturi).

3. Apariţia unităţilor de denominaţie are loc în planul sintagmatic al limbii, deseori în cadrul „propoziţiei-judecată”, semnul având un „caracter analitic”.

3.1. Semnul glotic se poate transforma într-o sintagmă atributivă care, în cele din urmă, dă naştere unui singur cuvânt.

4. Sintagmele denominative sunt unităţi lexicale dinamice. Derivatul nu rezultă doar din ataşarea afixului la radical, ci deseori reprezintă rezultatul unei judecăţi sau al unei îmbinări de cuvinte.

O mare importanţă în formarea UPS o are elipsa. În plan etic UPS eliptice se formează prin eliminarea componentelor lexicale din îmbinările stabile de cuvinte. În consecinţă structura lor se simplifică**.** Eliminate pot fi cuvintele care se găsesc atât în prepoziţie, cât şi în postpoziţie.

Referinţe bibliografice

1. Pavel Vasile. *Sintagmele denominative şi cartografierea lor*. În: Studia linguistica et philologica. Omagiu Profesorului Nicolae Saramandu la 70 de ani. Bucureşti: Editura Universităţii din Bucureşti, 2011, p. 527-535.

2. Pavel V. *Onomasiologie et géolinguistique*. În: Hommage a Jacques Allieres. 2 Romania sans frontieres. Atlantica, 2002, 2 vol., 651 p., p. 528-535.

3. Аллендорф К. А. *Значение и изменение значений слов*. În: Ученые записки МГПИИЯ им. М. Тореза. Москва: МГПИИЯ, 1965, т. 32, p. 3-172.

4. dexonline.ro/definitie/

BDD-A26965 © 2017 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:23 UTC)